

Hanneke Houkes & Twan Robben
Kandiinskycollege Nijmegen
Contact: h.houkes@kandinskycollege.nl
twanrobbe@hotmail.com

Nederlands voor kosmopolieten. Een project over de plaats van het Nederlands en Nederlanders in de wereld voor leerlingen met een maatschappijprofiel in de bovenbouw van vwo-4 en vwo-5

*dit zout
komt uit de Himalaya
het is drie miljoen jaar oud
zout komt altijd uit de zee
net als wij*

*de extractiewaarde van een product vertelt ons hoe makkelijk de smaak van het ene product naar een ander product gaat
wij zijn producten
onze extractie waarde is laag*

*net als bij tuinkruiden, is het beter ons niet te koken
we zijn garnering*

(Uit: *Habitus* van Radna Fabias)

1. Inleiding

In ons curriculum werd vier jaar geleden op geen enkele wijze structureel aandacht besteed aan de multiculturele dynamiek waarbinnen de Nederlandse taal en cultuur zich ontwikkelt. Een onhebbelijkheid in deze tijden van globalisering. We besloten daar verandering in te brengen. We hebben binnen de leerlijn voor de bovenbouw vwo een kosmopolitisch project ontwikkeld dat we de afgelopen drie jaar aan de praktijk getoetst hebben. Het is een project dat speciaal bedoeld is voor leerlingen met een ‘Maatschappijprofiel’. We doen hier verslag van het ontwikkelproces en van het eindresultaat van dit project.

2. Uitgangspunten

We wilden de ontwikkeling van het Nederlands en van Nederland dus in een breder perspectief plaatsen voor leerlingen. Daarin staan we uiteraard niet alleen. Een eerste inspiratie voor ons waren de ideeën over kosmopolitisme zoals Appiah (2007) deze presenteert in *Kosmopolitisme. Ethiek in een wereld van vreemden*. Daarin bespreekt Appiah gedragsregels die passend zijn voor hedendaags burgerschap. De kern daarvan was dat hij kosmopolitisme als een levenshouding beschrijft die ervan uitgaat van dat iedere mens zorg en aandacht dient te hebben voor iedere andere mens, overal ter wereld. Een zienswijze die voor ons als zeer natuurlijk overkwam en waarvan wij, zoals gezegd, vaststelden dat deze in onze lespraktijk Nederlands nauwelijks kaders en handvatten kreeg. Daarom wilden we – hoe bescheiden ook – een poging ondernemen om daar verandering in te brengen. Of beter gezegd: we wilden in elk geval materiaal voor een project ontwikkelen dat ingangen biedt voor het versterken van een kosmopolitische werk- en denkwijze bij leerlingen binnen het schoolvak Nederlands.

Daarnaast was de *Thinking Skill*-didactiek (Leat 1988) leidend bij de verdere ontwikkeling van het project. Niet alleen hadden wij al enige ervaring met deze manier van werken (Houkes & Robben 2017), ook sluiten de werkvormen die bij deze didactiek horen goed aan bij het doel dat we in dit project wilden bereiken: leerlingen beter laten nadenken vanuit kosmopolitisch perspectief over het Nederlands en het Nederlanderschap.

We meenden verder dat het onderwerp en de inhoud van het project zich niet mochten beperken tot een domein van ons vak. Het moest een breed cultureel project worden, waarin ‘literatuur’, ‘taalkunde’, ‘erfgoed’ en ‘een verscheidenheid aan communicatieve handelingen’ gecombineerd voor het voetlicht kwamen. Het gelaagde culturele veld waarbinnen een land, een taal en een identiteit zich ontwikkelen, moest even gelaagd aan leerlingen worden gepresenteerd. Leerlingen konden zo niet het idee krijgen dat ze alleen met literatuur of taalkunde bezig waren.

Aan de hand van deze ideeën formuleerden we de volgende uitgangspunten:

- a. het project dient bij leerlingen een kosmopolitische houding te ontwikkelen;
- b. het project dient gebruik te maken van de *Thinking Skill*-didactiek waarin de leerlingen veelal zichzelf aansturen en motiveren en zo tot een dieper leren en denken komen;
- c. het onderwerp en in de inhoud moesten een breed scala van culturele uitingen beslaan.

Deze uitgangspunten gaven ons een kader tijdens de ontwerpfase.

3. Beschrijving

We hebben dit project inmiddels drie keer uitgevoerd. Het is een project dat jaarlijks terugkomt. Iedere editie stond tot nu toe een land of regio centraal waarmee (post)koloniale banden worden onderhouden. Het eerste jaar onderzochten de leerlingen de relatie die Nederland en het Nederlands hebben met Suriname en het Surinaams. Tijdens de tweede editie stonden de Antillen centraal. De meest recente editie ging over Indonesië.

Een viertal onderdelen kwam bij iedere uitvoering terug:

1. leerlingen wonen lezingen bij van gastsprekers;
2. leerlingen maken een blog waarop ze als groep uitgevoerde opdrachten presenteren;
3. leerlingen nemen interviews af;
4. leerlingen maken een documentaire die in het plaatselijke filmhuis op groot doek wordt vertoond.

Voordat we bovenstaande onderdelen verhelderen met voorbeelden, willen we eerst beschrijven in welke didactische sfeer het project zich voltrekt. Onze school is in het gelukkig bezit van een auditorium. Daar starten en eindigen we de projectochtenden steeds. Ongeveer een zestigtal leerlingen uit vwo-4 en -5 komt in het auditorium bijeen. Na een gezamenlijke introductie (meestal met een lezing), krijgen de leerling de instructie voor de werkzaamheden die ochtend mee. In vaste onderzoeksgroepen trekken zij zich terug in verschillende ruimtes. Daar staan voor alle groepsleden een laptop met internetverbinding. Er is geen continue toezicht op hun werkzaamheden. Wel lopen we rondes waar we korte vraaggesprekken houden met de leden van de verschillende groepen. Zo houden we de voortgang in de gaten. We sluiten iedere projectochtend weer gezamenlijk af met een debriefing in het auditorium om onze observaties te delen. We ontspannen gedurende de projectochtenden veelvuldig, zonder leerlingen, in de docentenkamer met koffie en met nu en dan gebak.

Het eerste vaste onderdeel dat bij iedere editie terugkomt, is dat we naar een spreker zoeken die het onderwerp en de invalshoek van de ochtend inleidt. Opvallend is hoe eenvoudig (en zonder grote kosten) mensen bereid zijn om deel te nemen. Een van de hoogtepunten tot nu was de bijdrage van Ank de Vogel. Zij gaf een fraaie historische en beeldende lezing over Suriname. Directe aanleiding voor haar komst was de publicatie van de slavenregisters online. Onze leerlingen kregen daarmee een heldere instructie over hoe zij dergelijke, in wezen zo hartverscheurende, documenten konden lezen en begrijpen.

Daarmee komen we bij het tweede vaste onderdeel: het invullen van een blog. Voor iedere sessie maken we een reeks aan opdrachten die de verschillende groepen allemaal dienen te volbrengen en te plaatsen op een blog. Er is een grote variëteit aan opdrachten. Voor het Suriname-project dienden leerlingen eigen Anansi-verhalen te maken, werden collages met iconisch geacht beeldmateriaal over

The image shows a page from a historical document, possibly a slave register, with columns of handwritten text. The text is organized into several columns, with names, page numbers, and other details. The handwriting is in a cursive script. The document is titled 'Suriname' in the center.

Name	Page	Notes
Thomas	Page 20	...
James	Page 21	...
John	Page 22	...
...	...	...
Suriname		
...	Page 45	...
...	Page 46	...
...	Page 47	...
...	Page 48	...
...	Page 49	...
...	Page 50	...
...	Page 51	...
...	Page 52	...
...	Page 53	...
...	Page 54	...
...	Page 55	...
...	Page 56	...
...	Page 57	...
...	Page 58	...
...	Page 59	...
...	Page 60	...

Suriname vervaardigd, vertaalden en analyseerden leerlingen historisch-cultureel erfgoed zoals de slavenregisters en reconstrueerden ze levens van voetballers en kunstenaars. Bij twee werken uit de Surinaamse literatuur werd langer stilgestaan op de DBNL: *Mijn aap schreit* van Albert Helman en *Wij slaven van Suriname* van Anton de Kom. Twee teksten die opmerkelijk welwillend door leerlingen besproken werden.

Het derde vaste onderdeel is het interviewen van personen met een passende culturele achtergrond. Leerlingen ontwikkelen hun interviewvaardigheden eerst met elkaar. Ze zoeken geheel zelfstandig uit wat in hun ogen een goed interview is. Met die zelfgevormde (en uiteraard door ons besproken) criteria oefenen ze op elkaar. Daarna gaan ze op pad om de uitgenodigde personen te interviewen. Waar mogelijk, bezoeken de leerlingen de aan hen toegewezen personen in hun eigen omgeving. Zo werden twee eigenaars van een Nijmeegse toko in hun eigen kleurrijke zaak gefilmd, bezochten leerlingen de eerste Surinaamse voetbalprof in zijn appartement en gingen groepjes op bezoek bij een activiteitscentrum voor hun ontmoeting met oudere Surinaamse dames en heren. Bij het project rondom de Antillen interviewden onze leerlingen leeftijdsgenoten via Skype op Saba.

In het vierde vaste onderdeel staan deze interviews centraal. In het project rondom Suriname dienden leerlingen de opnames van het interview te gebruiken voor een documentaire waarin zij een beeld van Suriname gaven. De uitspraken van de interviews waren de basis voor de documentaires. We vertoonden de films in een festival-setting. Dat wil zeggen: de films werden geprojecteerd op groot doek in het plaatselijke filmhuis. Natuurlijk hadden we een jury geregeld. De (meeste) eindresultaten waren geweldig. Bijzonder was dat leerlingen stevast zowel de praktische als de artistieke problemen kundig en creatief oplosten. Een van de Surinaamse dames van het activiteitscentrum wilde, vanwege haar littekens in het gezicht, niet in beeld. Voor die groep was dat een lastig probleem, want het leverde een enorme achterstand op in de selectie van bruikbaar beeldmateriaal. Het probleem werd getackeld door fraaie, oude, historische beelden van Suriname ritmisch onder de uitspraken van de dame te laten lopen. Een oplossing die geheel vanzelf, zonder overleg met ons, tot stand kwam.

4. Effecten

Het mag duidelijk zijn dat we positief gestemd zijn over de leereffecten van dit project. De leerlingen toonden enthousiasme en inzet en lieten zien erg goed in staat te zijn om zichzelf en elkaar te motiveren, zonder dat docenten voortdurend moeten corrigeren. Met behulp van de feedback die we regelmatig gaven, verdiepten en volbrachten de leerlingen hun opdrachten. Vanzelfsprekend waren er ook leerlingen die niet zoals gewenst functioneerden, maar dat waren er erg weinig.

Verder was de combinatie van literaire en taalkundige bronnen in relatie met de verschillende presentatievormen en vaardigheden een succes. Vooral de creativiteit en inzet waarmee de opdrachten een invulling kregen, waardeerden wij zeer. De Taalkunde-opdrachten waren duidelijk in de minderheid en kregen ook niet de diepgang van de andere opdrachten. Bij het verder ontwikkelen van dit project gaan we hier meer aandacht aan besteden.

Hebben de leerlingen nu een meer kosmopolitische levenshouding binnen dit project laten zien? Dat is op dit moment moeilijk aan te tonen, aangezien er nog geen wetenschappelijk verantwoorde gegevens zijn. In elk geval was het zo dat de manier waarop ze de opdrachten benaderden en de wijze waarop ze respectvol en intelligent de diverse, interculturele ontmoetingen aangingen, in onze ogen toonden dat, gedurende het project, de houding van een ware kosmopoliet getoond werd. Sterk vonden we ook dat kosmopolitische gedragsregels in dit project getoond werden binnen de eigen regionale culturele omgeving.

5. Verbeteringen en ontwikkeling

Wat we de komende jaren verder willen ontwikkelen, is een leerlijn waarbinnen dit project nog beter tot zijn recht komt. Onderzoek naar de plek van het Nederlands in de wereld lijkt ons zo'n relevant onderwerp dat een herhaling van verschillende, verdiepende projecten met dit onderwerp in de leerlijn op zijn plaats is. Wij hebben daarvoor de volgende ideeën voor verandering en verbetering:

we willen ons ook gaan richten op interculturele ontmoetingen die geen verwantschap hebben met de Nederlandse koloniale geschiedenis (bijvoorbeeld de invloed van de Marokkaanse of Turkse cultuur);

de afstemming tussen de verschillende onderdelen moet verscherpt worden (en met name de taalkundige onderdelen zouden verdiept en verbeterd mogen worden).

Uiteraard zou het prachtig zijn als we door uitwisseling met Nederlandse, Surinaamse, Antilliaanse en Vlaamse scholen sneller en scherper tot een degelijke leerlijn kunnen komen, opdat uiteindelijk niemand zich meer louter de garnering van een samenleving zou voelen.

Referenties

Appiah, K. (2007). *Kosmopolitisme*. Amsterdam: Bert Bakker.

Galen, C. van e.a. (2019). 'Maak de Surinaamse slavenregisters openbaar'. Online raadpleegbaar op: <https://www.ru.nl/slavenregisters/>.

Houkes, H. & T. Robben (2017). "Thinking Skills-opdrachten: Een didactische mogelijkheid voor beter denkonderwijs binnen het schoolvak Nederlands". In: *Levende Talen Magazine*, 104 (4), p 5-9.

Leat, D. (1998). *Thinking through geography*. Cambridge: Kingston Press.